

اشاعه علمی با بهره‌گیری از امکان دسترسی آزاد

• دکتر فریبرز درودی^۱

دکترای علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی، سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران

■ Canessa, E. & Zennaro, M. (Eds.)
(2008). Science Dissemination using Open Access. A compendium of selected literature on Open Access. Trieste: ICTP, ISBN: 92-95003-40-3

مقدمه

اشاعه علمی^۲ در محیط‌های آموزشی و پژوهشی یکی از برنامه‌های اصلی و زیربنایی به‌شمار می‌آید. براساس فعالیت‌های حرفه‌ای، مراکز تولیدکننده اطلاعات تلاش می‌کنند تا امکان دسترسی به منابع اطلاعاتی خود را با تکیه بر روش‌های مناسب و اثربخش فراهم کنند. در این میان رعایت حقوق تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان اطلاعات هر دو در کنار یکدیگر و به‌اندازه هم ارزش و اهمیت دارد. یکی از راه‌کارهای مهم دسترسی به منابع اطلاعاتی و افزایش اثربخشی بهره‌گیری از منابع علمی، استفاده از امکان دسترسی آزاد^۳ به متون و منابع اطلاعاتی معتبر است. روش‌های دسترسی آزاد به منابع اطلاعاتی^۴ از توسعه و پیشرفت علمی و فرهنگی در جوامع پشتیبانی می‌کند و بنابراین تلاش برای گسترش این امکان سودمند می‌تواند به منافع بلندمدت ملی و بین‌المللی باری رساند. بحث دسترسی آزاد هم‌اکنون به یکی از موضوع‌های مهم در عرصه اطلاع‌رسانی^۵ تبدیل شده و منابع متعددی درباره آن تألیف شده است. این کتاب یکی از منابع شاخص در این زمینه است که به ابعاد و ویژگی‌های گوناگونی درباره مبحث دسترسی آزاد می‌پردازد. یکی از خصوصیات جالب‌توجه اثر آن است که خود از جمله منابع نوین دسترسی آزاد است که می‌توان نسخه رقومی آن را به‌صورت رایگان از محیط وب دریافت کرد. درواقع این ویژگی با موضوعی که به آن می‌پردازد مناسبت و رابطه عملی نزدیکی دارد.

معرفی پدیدآورندگان

مارکو زنارو^{۱۱} دارای دانشنامه مهندسی الکترونیک^{۱۲} از دانشگاه ترسته ایتالیا^{۱۳} است. وی در حوزه طراحی رقومی^{۱۴} و در برخی از پروژه‌های مطالعاتی در حوزه فناوری ارتباطات و اطلاعات فعالیت می‌کند. برنامه‌های اجرایی او در کشورهای ایتالیا، اتریش و سوئیس

انریک کانسا^{۱۵} اهل شیلی و دارای دانشنامه دکتری فیزیک نظری از دانشگاه آنجلیای شرقی در بریتانیا^{۱۶} است. رویکرد حرفه‌ای او در حوزه فناوری‌های ارتباطات و اطلاعات^{۱۷} در زمینه انتقال دانش^{۱۸} است. زمینه فعالیت اصلی

به انجام رسیده است. زنارو در حال حاضر در پروژه شبکه‌بندی و ارتباطات بی‌سیم برای مؤسسه‌های علمی کشورهای در حال توسعه^{۱۹} به فعالیت حرفه‌ای اشتغال دارد. رویکرد تخصصی او مطالعه و پژوهش در حوزه شبکه‌های حس گر بی‌سیم^{۲۰} است.

پژوهشی وی در حوزه مواد فشرده و نظام‌های پیچیده می‌باشد. علاوه بر آن در زمینه توسعه کاربردهای نرم‌افزارهای علمی^{۲۱} به تحقیق می‌پردازد. کانسا همچنین به فعالیت مشاوره رایانه‌ای برای شرکت‌ها و افراد اشتغال دارد.

**دسترسی آزاد به مفهوم
از میان برداشتن محدودیت‌های
دسترسی به مقاله‌ها و دانش
در انجمن‌های علمی در گستره
جهانی است**

**امروزه برای آگاهی از دانش
نوین، برخورداری از امکان اشاعه
وسیع اطلاعات و دسترسی آزاد
به منابع آن ضروری است**

دسترسی آزاد و اشاعه علمی

دسترسی آزاد به مفهوم از میان برداشتن محدودیت‌های دسترسی به مقاله‌ها و دانش در انجمن‌های علمی^{۱۷} در گستره جهانی است. این مسئله به صورت خاص بیشتر در کشورهای در حال توسعه قابل مشاهده است. دانشمندان در این کشورها همچنان در نشر آثار علمی خود به دلیل عدم دسترسی به شبکه دچار مشکل هستند. همچنین مشکلات اقتصادی سازمانی، یا عدم آگاهی از راه‌های دسترسی آزاد، از دیگر محدودیت‌ها در این زمینه به‌شمار می‌آید (کانسلا و زنارو، ۲۰۰۸).

اشاعه علمی در حوزه‌های مختلفی چون عرصه‌های علمی و فناوری صورت می‌پذیرد. امروزه برای آگاهی از دانش نوین، برخورداری از امکان اشاعه وسیع اطلاعات و دسترسی آزاد به منابع آن ضروری است. با رشد سریع تولید متون علمی و فراگیری محیط وب^{۱۸}، در کنار پایگاه‌های اطلاعاتی^{۱۹} و مراکز اطلاع‌رسانی^{۲۰}، توجه به افزایش آگاهی و شیوه‌های کسب اطلاعات مورد توجه جدی قرار گرفته است. بر این اساس، دسترسی آزاد به متون و منابع اطلاعاتی به عنوان یک عامل مؤثر در ارتقای توان علمی شناخته می‌شود. در کنار اهمیت این مقوله مؤثر، شرایط، خطامشی، رویه، فنون و روش‌های دسترسی نیز قابل توجه است. در کنار فواید دسترسی آزاد به منابع اطلاعاتی، نقاط ضعفی نیز وجود دارد که می‌تواند بهره‌گیری از چنین امکانی را با مشکل مواجه سازد. رعایت منافع کاربران دلیلی بر تضعیف حقوق تولیدکنندگان اطلاعات نیست. توجه به زمینه‌های مختلفی در این حوزه حائز اهمیت است. بدون تردید پیروی از رهنمودهای حرفه‌ای می‌تواند حاوی فواید مطلوبی باشد. باید به نکات اساسی در این بستر توجه داشت. اینکه تأمین مالی و هزینه‌های اطلاعات در تعامل با امکان دسترسی آزاد چگونه حفظ می‌شود، یکی از ظرافت‌های این حوزه است. حقوق مؤلفان در شرایط دسترسی آزاد باید کاملاً رعایت شود و از سوی دیگر کاربران اطلاعات نیز باید به اطلاعات دسترسی مناسبی داشته باشند. البته پاسخ‌گویی به برخی از سؤال‌ها می‌تواند ابعاد و زوایای مسئله را بیشتر روشن سازد. اینکه چارچوب این فعالیت چگونه و به چه شکل تدوین می‌شود؟ شکل‌گیری سطوح دسترسی با

چه سازوکاری امکان‌پذیر است؟ یا طرح این پرسش که آیا دسترسی آزاد در مجموع به نفع جامعه تمام می‌شود؟ از جمله سؤال‌های زیربنایی در این عرصه به‌شمار می‌آید.

معرفی کتاب

کتاب در دو بخش اصلی تدوین شده است. بخش اول گزیده‌ای از متون حرفه‌ای درباره موضوع دسترسی آزاد است. در این بخش مفاهیم و معانی این اصطلاح مرور شده است. در ابتدا معنای دسترسی آزاد از جنبه نظری و کاربردی تشریح و تعریف‌هایی مبتنی بر ساختار این پدیده مؤثر ذکر شده است. در ادامه استفاده‌کنندگان دسترسی آزاد و اینکه چه کسانی از مزایای آن بهره می‌برند، مورد بحث قرار گرفته است. از دیگر مباحث این بخش توجه به اهمیت و ضرورت استفاده از دسترسی آزاد است که برخی از نکات اساسی در خصوص جایگاه و ویژگی‌های مهم آن ارائه شده است. از مطالب اصلی این بخش، توجه به نقاط قوت و ضعف دسترسی آزاد بوده و درباره اینکه چگونه می‌توان ارزش کاری آن را در فرایندهای حرفه‌ای تبیین کرد، بحث شده است. همچنین شش پایه اصلی و مبنای بنیادی در خصوص دسترسی آزاد که لزوماً پژوهشگران این حوزه باید با آن آشنایی داشته باشند، تشریح شده است.

در ادامه برخی از بیانی‌های مهم و شناخته‌شده دسترسی آزاد

آزاد^{۳۸}، نمایه‌های آزاد^{۳۹}، راهنماها^{۴۰}، موتورهای کاوش^{۴۱}، کاربرد فراداده^{۴۲} آرشیوهای آزاد، کتابخانه‌ها، رسانه^{۴۳} و چگونگی اشتراک آزاد انتشارات توضیحاتی ذکر شده است.

در قسمت دیگری وضع وب^{۴۴} و ارتباط آن با زمینه مطالعاتی دسترسی آزاد تشریح شده است. هدف از نگارش این قسمت تشریح چگونگی اشتراک انتشار پژوهش‌های صورت گرفته در الگوی دسترسی آزاد توسط نرم‌افزارهای اجتماعی و نرم‌افزار وب ۲ است. در ادامه ضمن تشریح مفهوم درگاه پژوهش شخصی، نرم‌افزار اجتماعی، وب ۲ و فناوری‌های وب بررسی شده است.

موضوع وب‌پرانی^{۴۵} علمی آزاد از مباحث دیگری است که طی آن فناوری‌های مبتنی بر پهنای باند^{۴۶} و روند پیوستگی این برنامه‌ها در کشورهای توسعه‌یافته تشریح شده است. از دیگر مباحث این فصل می‌توان به چگونگی و کوشش برای افزایش مخاطبان، رقومی‌سازی محتوای جریان آزاد، و ارزیابی کلی فعالیت‌های علمی در محیط وب و نشر آن، همچنین بحث نرم‌افزاری و ارتباط ویدئویی در این زمینه اشاره کرد.

در بخش دوم که به موضوع نرم‌افزارها اختصاص دارد، به تفصیل حوزه نرم‌افزاری و برنامه‌های رایانه‌ای برای دسترسی آزاد به مخازن، منابع و اطلاعات علمی تشریح شده است. سپس، خطمشی‌ها و چارچوب‌های عملیاتی برای فعالیت مؤسسه‌ها و سازمان‌های موردنظر که بحث دسترسی آزاد به مجله‌ها را پی‌گیری می‌کنند، مطرح شده است. در واقع مؤلفان با در نظر گرفتن مشکلات و چالش‌های پیش‌روی این نهادها به ارائه راه‌حل‌های مناسب پرداخته و در حوزه تخصصی نرم‌افزاری مباحث سودمندی را ذکر کرده‌اند.

در ادامه برنامه‌ای پیرنتز^{۴۷} معرفی و کاربرد آن در فعالیت حرفه‌ای دسترسی آزاد بیان شده است. همچنین شیوه ذخیره‌سازی، نصب برنامه و روش کار با آن در محیط رایانه و شبکه بررسی شده است. نظام ذخیره‌سازی مخازن رقومی (فضای رقومی)^{۴۸} مبحث بعدی است که طی آن درباره مجموعه‌هایی که می‌توان در این ساختار قرارداد و نیز انجمن‌ها و گروه‌هایی که می‌توانند از این امکان بهره‌گیرند، توضیح داده شده است. شیوه انتقال اطلاعات نرم‌افزاری از محیط وب، شرایط آن، هزینه و چگونگی تأمین آن، کارکرد، روش حفاظت از منابع رقومی، نحوه پشتیبانی و نوع منابعی که می‌توان با این برنامه مورد استفاده قرارداد، از مباحث این بخش است. خودآرشیوسازی^{۴۹} منابع رقومی مبحث دیگر این قسمت است. همچنین نمونه‌هایی از آرشیوهای دسترسی آزاد معرفی و ویژگی‌های آن تحلیل گردیده و نیز آرشیوهای رقومی و برنامه‌های کاربردی آنها در حوزه انتشارات علمی معرفی و ویژگی‌های آنها تشریح شده است. در ادامه یک آرشیو دسترسی آزاد بین‌المللی^{۵۰} که در حوزه تخصصی کتابداری و اطلاع‌رسانی^{۵۱} است، معرفی و مشکلات راهبردی و خطمشی‌های چندگانه در این زمینه معرفی شده است.

از مطالب مهم این بخش باید به بحث نظام مجله‌های آزاد اشاره کرد که طی آن چند عامل اصلی، یعنی مدیریت مجله، نویسنده، ویراستار، ناقد، ویراستار نسخه اصلی، ویراستار صفحه‌بندی، غلط‌گیر، و خواننده، بررسی می‌گردد.

مبحث بعدی معرفی برنامه توپاز^{۵۲} است. معرفی این مخزن اطلاعات رقومی که با در نظر گرفتن فرمت‌های اطلاعاتی به صورت

مطرح و توضیح کوتاهی درباره آنها آمده است. ابتکار دسترسی آزاد بوداپست^{۵۳}، بیانیه برلین^{۵۴} در زمینه دسترسی آزاد برای آگاهی از علوم تجربی و علوم انسانی، و سند آزاد ۲۵ تن از برندگان جایزه نوبل^{۵۵} در محور اصلی این بخش هستند.

دسترسی آزاد به علوم تجربی در کشورهای درحال توسعه مبحث دیگری است که کتاب به آن اشاره دارد. در این میان دو برنامه زیربنایی در آفریقا بررسی شده که عبارتند از: آغاز فعالیت مجله‌های دسترسی آزاد نوین علمی در آفریقا^{۵۶} و بررسی فیزیکی آفریقا^{۵۷} در نقش مثالی برای این زمینه موضوعی.

مبحث بعدی بررسی انواع مجله‌های منتشر شده که طی آن برخی از رده‌های طبقه‌بندی مجله‌ها ارائه شده است. این موارد عبارتند از: مجله‌های عمومی^{۵۸}، مجله‌های تخصصی^{۵۹}، مجله‌های منطقه‌ای^{۶۰}، مجله‌های مؤسسه‌ای^{۶۱}، نقدهای سالیانه^{۶۲} و امتیازهای مربوط به انواع انتشارات.

در ادامه درباره مسئله حرفه‌ای شدن در حوزه انتشارات بحث و چالش‌های پیش‌روی مجله‌های نوین بررسی شده است. سنجش تأثیر، استانداردها و شناسه‌های مهم مجله‌ها و نیز قابلیت اعتماد و افزایش کیفیت محتوا از مطالب دیگری است که تحلیل شده است. موضوع بعدی، چارچوب قانونی فعالیت‌های مجله‌هاست که طی آن حوزه عمومی حرفه‌ای این مجله‌ها و مفهوم محتوای آزاد^{۶۳} تشریح شده است. مالکیت حقوق معنوی^{۶۴} در سایه تشکلی مربوط و ایجاد امتیازهای عمومی در کنار بررسی یک نمونه مرتبط از دیگر مباحث این بخش است. در ادامه دانش عمومی و ویژگی‌های آن تحلیل شده است.

موضوع سیاست‌ها و دستورالعمل‌های دسترسی آزاد، نیاز به خطمشی، محدوده خطمشی، ظرفیت‌های سوءتفاهم‌های یافته‌های پژوهش و همچنین بحث کنترل ویرایش و کیفیت تک‌نگاشت^{۶۵} و تأثیر بالقوه علمی بر مجله‌ها، دانشمندان و نیز تأثیر اقتصادی بر ناشران مجله‌ها بررسی شده است.

مدل‌های اقتصادی^{۶۶} برای انتشار مجله‌ها از دیگر مباحث این بخش است که طی آن سودمندی‌ها و چالش‌های مربوط به مدل‌های اشتراک، دسترسی آزاد و دسترسی آزاد محدود و تأمین هزینه دسترسی آزاد علمی بررسی و عناصر مهم تأثیرگذار در آن تشریح شده است. در قسمت دیگری از بخش نخست کتاب، درباره تأمین مالی از طریق آگهی تبلیغاتی^{۶۷} برای مجله‌های دسترسی آزاد بحث و پاره‌ای از جنبه‌های مربوط به آگهی‌های خاصی که برای تأمین بخش‌هایی از هزینه‌های چنین مجله‌هایی مورد استفاده قرار می‌گیرد، تشریح شده است. همچنین عرضه آگهی از طریق گوگل^{۶۸} و ابزارهای مربوط به آن، که یکی از شیوه‌های تبلیغاتی محسوب می‌شود، بیان شده است. سپس درباره امکان مناسبی که گوگل برای مجله‌های دسترسی آزاد در نظر گرفته، توضیحاتی داده شده است. علاوه بر آن، مشخصات برنامه رایگان نظام مجله‌های دسترسی آزاد بررسی و ویژگی‌های آن تحلیل شده است. کنسرسیوم حامی انتشارات دسترسی آزاد در حوزه فیزیک ذره‌یی^{۶۹} و فواید آن از دیگر مطالب این بخش است.

تهیه بودجه و تثبیت آن، افزایش تأثیر مجله، مشاهده پذیر ساختن مجله برای استفاده کاربران و مفهوم نمایه‌های تجاری از مطالب بعدی این بخش است. علاوه بر آن درباره معنای پایگاه‌های اطلاعاتی

منبع آزاد مورد بهره‌برداری قرار می‌گیرد، در کنار تشریح ساختار معماری آن صورت پذیرفته است. در پایان نیز برنامه سی. دی. اس. انوریو^{۵۲} که یک نظام یکپارچه کتابخانه‌ای رقومی است، معرفی و تشریح شده است.

تحلیل و بررسی اثر

کتاب که به معرفی و بررسی متون منتخبی در حوزه دسترسی آزاد می‌پردازد، گستره نسبتاً وسیعی از منابع اطلاعاتی این عرصه علمی را تحلیل و ابعاد آن را تشریح کرده است. جامع‌نگری و انتخاب گسترده منابع و نیز توجه به مباحث متعدد و زمینه‌های موضوعی حوزه مطالعاتی دسترسی آزاد به انتخاب متنی برگزیده و شایسته منجر شده است که می‌تواند مورد استفاده پژوهشگران و علاقه‌مندان به مباحث آن قرار گیرد.

کتاب از نظر ساختار اصلی به دو بخش عمده متون برگزیده و نرم‌افزارها تقسیم شده است. در بخش اول مبانی، زمینه‌های فعالیت، حوزه‌های فرعی، چارچوب‌های فعالیت و خط‌مشی‌ها و برنامه‌های مهم و عمده تشریح و ابعاد و ویژگی‌های مختلف دسترسی آزاد بررسی شده است. در بخش نرم‌افزارها نیز به جنبه‌هایی از فعالیت‌های اجرایی و عملیاتی پرداخته شده و انواع برنامه‌های کاربردی و سودمند این حوزه بررسی شده است.

از جمله ویژگی‌های اثر توجه به زمینه‌های مطالعاتی درباره دسترسی آزاد است. بر این اساس مباحث مهمی بررسی شده که می‌تواند خواننده را با زمینه مطالعاتی دسترسی آزاد به شیوه مناسبی آشنا سازد. تشریح مفاهیم کلی و تعاریف دسترسی آزاد، گستره استفاده‌کنندگان، فنون، روش‌ها، بیانیه‌ها، نرم‌افزارها، سایت‌های اطلاعاتی، مجله‌های قابل دسترسی، کتابخانه‌های رقومی، موتورهای کاوش و برخی از مطالب دیگر درباره آسان‌سازی دسترسی به متون علمی به غنای متن افزوده است.

در تحلیل اثر باید متذکر شد که در تشریح برخی از عناصر اصلی در بحث دسترسی آزاد شیوه ویراستاران بر ایجاز بوده است. برای نمونه در تشریح بیانیه‌ها این کار به اختصار صورت پذیرفته است. در این باره بیان چند نکته ضروری است؛ نخست آنکه کتاب حجم گسترده‌ای از مطالب و موضوع‌های مربوط به دسترسی آزاد را دربر گرفته و لذا چنین روشی مستلزم رعایت ایجاز و خلاصه‌گویی در مطالب است. از سوی دیگر کتاب به زمینه‌های متعددی پرداخته که برخی از آنها در حد مقدمه‌ای برای تشریح موضوع‌های مهم بعدی است. علاوه بر آن، محدودیت حجم کتاب، خود عاملی بر رعایت این اختصار شده است که به نظر اجتناب‌پذیر می‌رسد.

سؤالی که درباره این کتاب مطرح می‌شود اینکه آیا کتاب توانسته نقش یک منبع مرجع را برای آشنایی و بهره‌گیری از امکانات دسترسی آزاد ایفاء کند؟ در پاسخ باید گفت که شاید بتوان این اثر را در نقش یک دستنامه ارزیابی کرد. این ادعا با کمی تسامح همراه است. گرچه نمی‌توان به شکل کلی متن را دستنامه‌ای در حوزه دسترسی آزاد نامید، ولی حجم مطالب و نوع مباحث از این تعریف خیلی دور نیست. به‌ویژه آنکه مطالب در بسیاری از بخش‌های اثر به صورت کوتاه و راهنما مطرح شده است. با وجود آن، نگارنده قصد ندارد که کتاب را به‌مثابه یک دستنامه مورد بررسی قرار دهد و چنین

عنوان و مأموریتی را به صورت قطعی برای آن برگزیند. از ویژگی‌های اثر آن است که پایه اصلی بحث و تهیه منابع اطلاعاتی هر فصل عمدتاً بر اساس منابع پیوسته‌ای است که در محیط وب و به صورت دسترسی آزاد قرار دارد. این نشان می‌دهد که علاوه بر تنظیم مباحث بر مبنای چارچوب کلی بحث دسترسی آزاد، مراجع نیز به صورت منابع موجود در محیط شبکه و با امکان دسترسی سریع و آزاد انتخاب شده‌اند تا همگونی محتوایی و صورت شکلی بهره‌گیری از منابع اصلی با مفهوم دسترسی آزاد منطبق باشد. این منابع برخلاف شیوه ارجاع‌دهی در متون علمی که معمولاً در انتهای فصل معرفی می‌شوند، در ابتدا آمده‌اند تا از همان آغاز مطالعه، خواننده با منابع استنادی اصلی متن آشنا شود. همچنین این ارجاع‌ها به سوی منابع پیوسته‌ای نشانه رفته که خود از جمله پیوندهای مهم و معتبر در این عرصه به‌شمار می‌آیند.

توجه به چالش‌ها، مشکلات و محدودیت‌های موجود در مسیر دسترسی آزاد نیز مورد توجه ویراستاران بوده است. آنان کوشیده‌اند تا در موارد مختلف به ارائه راه‌حل‌های اساسی و راه‌گشا بپردازند. از سوی دیگر توجه به چارچوب‌های حقوقی از نکات قوت اثر است. در بحث دسترسی آزاد همواره موازین قانونی و حقوقی جایگاه بالایی دارند و هماهنگی با چنین محورهایی در اشاعه علمی اطلاعات قابل اعتناست، زیرا موازین حقوقی نقش معیار اعتدال را در این زمینه ایفا می‌کنند و حقوق کاربران در بهره‌گیری از منابع همان قدر قابل توجه است که حقوق تولیدکنندگان و پدیدآورندگان آثار.

یکی از نکات قابل توجه در بررسی دسترسی آزاد در کتاب آن است که ویراستاران، دسترسی آزاد را فقط به مجله‌های علمی محدود نکرده‌اند. بلکه آرشیوها و مخازن دسترسی آزاد را نیز در این میان مطرح ساخته و به توصیف ابعاد آنها پرداخته‌اند. در این باره باید گفت که بخش قابل توجهی از کتاب به موضوع مجله‌های دسترسی آزاد اختصاص یافته، ولی درباره منابع رقومی به صورت کلی بحث شده است.

ویژگی دیگر کتاب استفاده از تصاویر و نمودارهای تحلیلی و تشریحی در موارد متعدد، به‌ویژه درباره لوگوها، صفحه‌های آغازین وب‌سایت‌ها، مجله‌ها و دیگر منابع پیوسته است. اساساً بهره‌گیری از ابزارهای تصویری در کتاب بیشتر به محدوده نشانه‌ها و صفحه‌های اولیه اختصاص یافته و می‌توان گفت که این تصاویر برای آشنایی دیداری با چنین پیوندهایی در محیط وب مفیدند. طبقه‌بندی بخش‌های فرعی هر قسمت از کتاب با شماره‌های متسلسل مشخص شده و از روش‌های علامت‌گذاری و برجسته‌ساختن نکات مهم استفاده شده است تا خوانندگان با محورهای اصلی و مهم هر بخش به‌خوبی آشنا شوند.

ارجاع‌های درون‌متنی همگی به‌نشانی یو. آر. ال^{۵۳} وب‌سایت‌ها بوده و در بیشتر فصل‌ها دسترسی سریع به منبع مورد نظر به‌آسانی صورت می‌پذیرد. اساساً تدوین چارچوب کلی کتاب با روش‌های مبتنی بر دسترسی آزاد هم‌سو بوده و ویراستاران در سراسر متن با روش‌های مختلف به خواننده یادآوری می‌کنند که متن پیش‌روی آنان به شیوه‌هایی تکیه کرده تا بتواند مفهوم دسترسی آزاد را همواره در ذهن آنان تداعی کند.

معرفی نرم‌افزارها و برنامه‌های رایانه‌ای برای بهره‌گیری از

از ویژگی‌های اثر آن

است که پایه اصلی

بحث و تهیه منابع

اطلاعاتی هر فصل

عمدتاً بر اساس منابع

پیوسته‌ای است که در

محیط وب و به صورت

دسترسی آزاد قرار دارد

یکی از نکات قابل توجه

در بررسی دسترسی

آزاد در کتاب آن

است که ویراستاران،

دسترسی آزاد را فقط

به مجله‌های علمی

محدود نکرده‌اند

21. Budapest Open Access Initiative
22. Berlin declaration
23. Nobel Prize winners
24. New scholarly Open Access journal in Africa
25. The African Physical Review
26. General journals
27. Specialized journals
28. Regional journals
29. Institutional journals
30. Annual reviews
31. Open contents
32. Intellectual property
33. Monograph
34. Economic models
35. Advertising
36. www.google.com
37. Sponsoring Consortium for Open Access Publishing in Particle Physics (SCOAP3)
38. Open databases
39. Open indexes
40. Directories
41. Search engines
42. Media
43. Web2.0
44. Webcasting
45. Bandwidth
46. EPrints
47. DSpace
48. Self-Archiving
49. international Open Archive
50. E-LIS
51. TOPAZ
52. CDS Invenio
53. URL

ماخذ:

1. Canessa, Enrique (2009). Curriculum Vitae (C.V.) . [On line]. Available:
<http://www.informit.com/authors/bio.aspx?a=0CF7FCF7-D6A1-4CC9-B585-0CB90FC164F5> [Accessed 29 Sep. 2009]
2. Canessa, E. & Zennaro, M. (Eds.) (2008). Science Dissemination using Open Access. A compendium of selected literature on Open Access. Trieste: ICTP
3. Zennaro, Marco . Biography. [On line]. Available:
<http://marcozennaro.cgpublisher.com/biography.html> [Accessed 29 Sep. 2009]

امکانات دسترسی آزاد ویژگی دیگر اثر است. در این زمینه بیشتر، برنامه‌های کاربردی و مدیریت نظام دسترسی آزاد مورد نظر بوده است. بررسی نرم‌افزارها عمدتاً با توجه بر کاربردی بوده که در سازمان‌ها و مؤسسه‌های متعدد داشته است. بر این اساس توجه به آن رده از برنامه‌ها در دستور مطالعه قرار گرفته که اکنون در فعالیت‌های حرفه‌ای کارآیی مناسبی از خود بروز داده‌اند.

نکته‌ای که می‌توان در حاشیه تحلیل متن بیان کرد آن است که ویراستاران، این اثر را به صورت آزاد و رایگان در محیط وب قرار داده‌اند تا در صورت نیاز پژوهشگران و علاقه‌مندان به راحتی در دسترس قرارگیرد. این موضوع می‌تواند در نقد کتاب از این منظر مؤثر باشد که کتابی که خود در حوزه دسترسی آزاد تدوین شده، این امکان را برای دیگران فراهم ساخته است تا آنان در دستیابی سریع و رایگان به این منبع محدودیت نداشته باشند. در واقع موضوع کتاب با اقدامی که ویراستاران کرده‌اند، به نوعی موجب نزدیکی شده است.

نتیجه‌گیری

کتاب حاضر یکی از منابع برجسته در حوزه مطالعاتی دسترسی آزاد است که به جنبه‌های مختلفی در این زمینه می‌پردازد. بررسی‌های ارائه شده در خصوص مبانی، ویژگی‌ها، کاربرد و تأثیر دسترسی آزاد به شکل مطلوب، حیطه نسبتاً جامعی از مباحث این موضوع را عرضه کرده است. بنابراین کتاب با پوشش وسیع خود حجم اطلاعات روزآمد و قابل ملاحظه‌ای را به خواننده منتقل می‌کند. برای آگاهی از دامنه مباحث تخصصی دسترسی آزاد می‌توان آن را متنی شایسته معرفی کرد که برای استفاده پژوهشگران، استادان و دانشجویان این حوزه می‌تواند مفید باشد.

پی‌نوشت‌ها:

1. fardoroudi@yahoo.com
2. Science Dissemination
3. Open access
4. Information resources
5. Information science
6. Enrique Canessa
7. East Anglia University, UK
8. Information & Communication Technologies (ICT)
9. Knowledge transfer
10. Scientific software
11. Marco Zennaro
12. Electronic engineering
13. Universita> di Trieste, Italy
14. Digital design
15. Scientific institutions in developing countries
16. Wireless sensor networks
17. Scientific communities
18. Web environment
19. Databases
20. Information centers